

CONCEPTUL DE PEDEAPSA ÎN DREPTUL PENAL COMPARAT

*Ludmila DUMNEANU**Catedra Drept Penal și Criminologie*

Punishment is one of the most important concepts of the criminal law that is why the researches regarding its stipulation in different legislations are always necessary and significant. There are many criminal codes that do not provide the notion and the purpose of the punishment. In fact the penal legislation establishes just the system of punishment. This system contains different categories of punishment, depending on the state policy, state location and, why not, religion of the population. This article makes a deep analysis of the punishment concept in comparative criminal law and represents a detailed study on the criminal legislations of different countries and systems of law.

De regulă, în Codurile penale ale statelor lipsesc norme cu privire la noțiunea și scopurile pedepsei penale. De fapt, legislația penală determină numai sistemul de pedepse, care pot fi numite în caz de comitere a infracțiunii, acesta fiind obiectul de cercetare al doctrinei dreptului penal. Totodată, este de remarcat că există numeroase concepții de pedeapsă care diferă după conținut: începând de la ideea de răsplată potrivit principiului talionului și până la ideile de resocializare a infractorului.

Codul penal al Republicii Moldova, pentru prima dată în istoria legislației penale autohtone și printre puținele legislații penale străine, a formulat definiția de pedeapsă, fixând totodată și scopurile acesteia. Este poate cea mai aproape de soluționarea unei probleme vizate într-o legislație. Prin urmare, art.61 enunță: „Pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor”. Instituția pedepsei s-a dezvoltat din punct de vedere istoric de la privat la public. În formațiunile comune prestatale sancțiunile pentru încălcările de interese colective sau personale purtau un caracter respectiv comun sau interpersonal.

Pe măsura dezvoltării statului și dreptului, se modifică și aplicarea pedepsei pentru infracțiuni: inițial, în coroborare cu măsuri de constrângere publice de stat și private, apoi devin mai mult publice și, în final, se transformă în măsuri de constrângere statale.

În general, știința despre pedeapsă și scopurile ei este elaborată în diferite state de către teoreticienii de drept penal. De exemplu, autorii români menționează: săvârșirea infracțiunii și stabilirea răspunderii penale pentru aceasta au drept consecință inevitabilă aplicarea sancțiunilor de drept penal prevăzute de lege, „*pentru restabilirea ordinii de drept, pentru constrângerea și reeducarea infractorului*” [1].

În izvoarele doctrinare engleze de drept penal pedeapsa este definită, de regulă, „drept cauzare autoritară de suferințe persoanei pentru comiterea de către aceasta a unei infracțiuni”. Autorii americani prin pedeapsă înțeleg o privare (suferință) determinată, numită prin hotărârea instanței pentru încălcarea interdicției penale. Astfel, aceștia se axează pe stabilirea scopurilor pedepsei, însă nu sunt excluse și unele precizări mai aprofundate, detaliate. Spre exemplu, autorul american J.Hallom susține: „În primul rând, pedeapsa constituie o privare (un rău, o suferință). În al doilea rând, ea este forțată. În al treilea rând, ea este numită în numele statului; este „sancționată”. În al patrulea rând, pedeapsa presupune prezența unor reguli și încălcarea acestora, stabilită în mod formal în hotărârea instanței. În al cincilea rând, ea se aplică celui care încalcă prevederile legale, care cauzează o daună, iar aceasta presupune o totalitate de norme, care trebuie să ia în considerare că atât dauna, cât și pedeapsa au semnificație din punct de vedere etic. Iar în al șaselea rând, cuantumul și tipul pedepsei depind de dauna cauzată, adică ele sunt proporționale daunei, dar pot fi atenuate sau agravate de personalitatea infractorului, de motivele și intențiile sale” [2]. Cu toate acestea, putem spune că doctrina americană a suferit influența teoriilor de bază ale pedepsei, elaborate de către dreptul penal englez.

În Anglia, relativ la misiunea pedepsei penale au fost remarcate trei teorii de bază:

- a) pedeapsa este o răsplată;
- b) pedeapsa este un mijloc de intimidare;
- c) pedeapsa este un mijloc de corectare a condamnatului.

Fiecare dintre aceste orientări reclamă unele explicații. La momentul actual predomină ideea privind aplicarea mijloacelor de represiune penală, care să urmărească concomitent toate trei scopuri – răsplată, intimidarea și corectarea, cu toate că în cazuri aparte coraportul acestora poate fi diferit.

Teoria engleză contemporană susține că *pedeapsa este o răsplată* (teoria răsplății sociale); ea trebuie interpretată ca răsplată pentru a satisface sentimentul de echitate al victimei (instaurarea adevărului social). În

acest caz, statul apare ca mijlocitor în satisfacerea simțurilor persoanei căreia i-a fost cauzată o daună. Tot în acest sens există o altă tălmăcire, anume: că pedeapsa are scop de ispășire. Autorii englezi *Cross și Jons* explică că infractorul însuși se expune suferințelor, pentru a ajunge să conștientizeze justețea pedepsirii [3].

Este destul de răspândită și interpretarea precum că pedeapsa ca răsplată reprezintă un mijloc de admonestare morală, adică un mijloc prin care întreaga societate nu acceptă și condamnă un asemenea comportament ilegal. Incriminarea faptei penale trebuie făcută „pe măsură”, pentru a satisface publicul, adică condamnatului trebuie să i se aplice o pedeapsă peotriva faptei comise.

Temeinicia aplicării pedepsei în acest sens juriștii englezi o explică prin faptul că răsplata, ca instalare a echității pentru întreaga societate, nu înseamnă o răsplată personală, de aceea ea este învoită și, totodată, justificată.

Totodată, din această teorie mai deducem că în dorința de a înfăptui justiția să nu fie încălcat principiul, conform căruia dauna cauzată în urma aplicării unei pedepse să nu o depășească pe cea survenită în urma comiterii unei infracțiuni, adică reprimarea faptei infracționale trebuie să fie în limitele unei „pedepse echitabile”. Oponenții respectivei teorii, criticând aceste enunțuri, remarcă necorespunderea vădită a criteriilor morale ale societății moderne cu cerințele primitive de răsplată.

Pedeapsa ca mijloc de intimidare în doctrina penală engleză comportă un scop dublu al prevenției: general și special. Reprezentanții acestei teorii privesc condamnatul ca o ofrandă adusă societății în interesele generale ale prevenției, adică condamnatul este pedepsit astfel încât să servească cuiva de învățătură.

Specific acestei teorii este devierea de la principiul „pedepsei echitabile”, adică de la regula că dauna pedepsei nu trebuie să depășească dauna infracțiunii.

Actualmente, corectarea ca scop special al pedepsei a devenit un deziderat foarte popular în viziunile teoreticienilor englezi, astfel că au început să apară proiecte de reformă în teoria pedepsei penale.

Pornind de la această premisă, criteriul de aplicare a pedepsei sau a altor măsuri juridico-penale îl constituie nu gravitatea faptei *de facto*, ci „pericolul” subiectiv pe care îl emană personalitatea infractorului pentru societate. Însăși comiterea infracțiunii este privită doar ca un temei de aplicare a măsurilor juridico-penale față de subiect. Comoditatea acestei teorii constă, potrivit opiniei juriștilor englezi, în menținerea posibilității de aplicare atât a măsurilor de influență cu caracter represiv, cât și a celor lipsite de acest caracter, dar mai accesibile și mai puțin costisitoare.

Este de remarcat valoarea acestei teorii: ea asigură într-un mod mai eficace resocializarea infractorului, acesta fiind adevăratul scop pe care îl reclamă aplicarea pedepsei. Dar, în general, în virtutea scopului pe care trebuie să-l urmărească pedeapsa, doctrina engleză enunță că aplicarea măsurilor represive penale trebuie să urmărească deopotrivă și scopul de răsplată, intimidare și corectare. Până la moment, legislația penală engleză nu a formulat expres în lege scopurile pedepsei penale, precum le formulează, de exemplu, art.61 CP RM: „Pedeapsa are scop restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferințe fizice și nici să înjosească demnitatea persoanei condamnate”. Dar, de fapt, după cum am remarcat chiar de la început, puține dintre legislațiile penale definesc atât noțiunea, cât și scopurile pedepsei penale. O situație analogică este prevăzută și în Codul penal al Federației Ruse; mai mult decât atât, aceasta a fost printre primele state din lume care legislativ a asigurat noțiunea și scopurile pedepsei penale.

În legislația penală a unor state scopurile pedepsei sunt formulate indirect. Codul penal –Model al SUA din 1962 formula scopurile de aplicare a principiilor privind pronunțarea sentințelor, printre care:

- 1) prevenirea comiterii de noi infracțiuni;
- 2) ajutorarea în corijarea și reintegrarea socială a condamnatului etc. [4].

Mențiunea indirectă a scopurilor de bază ale pedepsei este atestată și în legislația în vigoare a SUA. Astfel, în Partea II a art.3553 din Codul de legi al SUA, printre *factorii care trebuie să fie luați în considerare la stabilirea pedepsei* se enumeră: pedeapsa trebuie să contribuie la respectarea și aprecierea legilor; să influențeze binefăcător comportamentul infracțional; să asigure societatea împotriva noilor infracțiuni; să creeze posibilități pentru condamnat de a-și continua studiile, pentru pregătirea profesională, deservirea medicală sau alt tip de deservire [5]. Codul penal al Statului New York din 1967 printre scopurile pe care le urmărește legea penală enumeră: asigurarea securității publice, prevenirea comiterii atentărilor prin intimidare *aplicând pedeapsa*, resocializarea condamnatului, precum și izolarea lui, când aceasta o necesită interesul protecției societății (pct.6 art.1.05) [6].

În manualele americane de drept penal, în actele Ministerului de Justiție al SUA și în alte izvoare de drept adeseori se enumeră patru scopuri principale ale pedepsei: răsplata, intimidarea, privarea condamnatului de posibilitatea de a comite noi infracțiuni, corectarea acestuia [7].

Prin *răsplată* se are în vedere aplicarea pedepsei față de vinovat pentru a exprima atitudinea de condamnare de către societate a comportamentului său. Acest scop, spre deosebire de celelalte trei, se consideră „neutilitar”, adică în acest caz nu se urmărește altă utilitate decât reprimarea condamnatului pentru comiterea infracțiunii. Însă, adepții acestei teorii, mai ales autorul *J.Hall*, consideră că alte scopuri, cum ar fi prevenirea infracțiunilor și protecția societății, nu constituie decât niște lansări repetate, fără semnificație.

Intimidarea, ca și în dreptul penal englez, este privită sub două aspecte: generală și individuală, ambele orientate spre preîntâmpinarea infracțiunilor fie de către un cerc indeterminat de persoane, fie de către un singur infractor, dar în dreptul american accentul este pus pe intimidarea generală.

Privarea de posibilitatea de a comite noi infracțiuni presupune atât izolarea condamnatului de societate, protejând astfel persoanele de eventualele atentate comise de către acesta, cât și aplicarea pedepsei capitale.

Prin *corectare* se subînțelege modificarea comportamentului condamnatului, astfel încât el în general renunță la activitatea infracțională. O mare parte dintre exponenții acestei teorii sunt psihologi, psihiatri, alți specialiști, care văd originea criminalității în factorii de natură biologică. Această teorie recunoaște posibilitatea aplicării măsurilor de corectare, indiferent de gradul de vinovăție în comiterea infracțiunii, dar numai datorită „stării periculoase” a persoanei.

În ultimii ani, în SUA se observă tendința de a elabora o teorie unică, unanim acceptată, privind vinovăția, care ar reuni reprezentanții tuturor concepțiilor tradiționale. Analiza literaturii de specialitate americane contemporane care se referă la problema în cauză demonstrează recunoașterea treptată a fiecărei teorii luate în parte, izolată una de alta, constatând, totodată, că un scop sau altul poate căpăta o importanță mai mare în funcție nu numai de o perioadă de timp, dar și de organul care execută pedeapsa. În realitate, legiuitorul poate da importanță unor scopuri, instanța judecătorească – altor, iar organele penale de executare pot acorda prioritate cu totul altor scopuri.

Astfel, se conturează o teorie „mixtă” privind scopurile pedepsei. Părtașii acestei teorii demonstrează că pedeapsa urmărește două grupuri aparte de scopuri:

- inutile (realizarea acestora nu oferă rezultate practice reale);
- utile (asigură realizarea unor consecințe practice reale).

La prima categorie se atribuie scopurile de răsplată și ispășire, iar la a doua – neutralizarea, intimidarea și resocializarea.

Toate aceste scopuri, în viziunea autorilor, trebuie să fie într-o relație de reciprocitate.

Atitudinea diversă a juriștilor americani față de scopurile urmărite de pedeapsă influențează nemijlocit hotărârile emise pe cazuri penale concrete. Astfel, s-a constatat că celor două persoane care au comis una și aceeași faptă, în unele și aceleași condiții, dar în diferite state, le-au fost aplicate pedepse diferite. Cu toate că asemenea situație are teme legislative, atitudinea diversă a juriștilor practicieni față de scopurile pedepselor conduce la surparea limitelor de pedepsire a unor și acelorași fapte, la încălcarea principiului echității, la limitarea esențială a drepturilor condamnaților.

În Franța, problema esenței și scopurilor pedepsei are la bază două concepții: neoclasicismul contemporan și noua apărare socială. Reprezentanții primului curent insistă asupra necesității realizării a două scopuri primordiale ale pedepsei: răsplata și intimidarea. Totodată, gravitatea pedepsei trebuie să corespundă în măsură posibilă gravității infracțiunii săvârșite. Inseși trăsăturile esențiale ale pedepsei reprezintă exprimarea scopurilor ei. Pedeapsa are un caracter determinat, adică dreptul penal francez trebuie să evite aplicarea pedepselor pe un termen indeterminat. Prin urmare, se constată necesitatea executării pedepsei în corespundere exactă cu sentința, fără o atenuare ulterioară a regimului de deținere, liberare condiționată înainte de termen, alte privilegii; de altfel, pedeapsa își va reduce din importanța sa privind intimidarea și răsplata.

Reprezentanții celui de-al doilea curent sunt oponenții unei asemenea tratări a pedepsei. În calitate de scopuri ale pedepsei ei indică corectarea și resocializarea condamnatului. „Pedeapsa trebuie întocmită în așa mod încât ea de la sine să reeduce, de asemenea este necesar ca funcțiile ei de resocializare să fie recunoscute ca principale, deosebindu-se concepția neoclasicistă de educație simplă care are drept scop numai răsplata. În primul rând, pedeapsa trebuie să urmărească scopul reintegrării infractorului în societate” [8].

În acest context este de menționat că Codul penal francez din 1992 nu conține dezvoltarea noțiunii de pedeapsă sau enunțarea scopurilor acesteia, dar în mod indirect, ca și în cadrul legislației penale a SUA, Codul de procedură penală francez referitor la unele măsuri juridico-penale concrete prescrie câteva scopuri ale pedepsei. Astfel, pentru comiterea unor infracțiuni (omor însoțit de viol, omor al unui minor etc.) persoanele își ispășesc pedeapsa în unele instituții penitenciare, „care pot asigura adaptarea continuă medicală și psihică” (art.718). Această dispoziție presupune că părăsirea temporară a instituției penitenciare are drept scop pregătirea procesului de adaptare medicală și psihică a condamnatului „pentru a reuși păstrarea relațiilor de familie ale acestuia, îndeplinirea unor obligații care necesită prezența lui” etc.

Liberarea condiționată poate fi posibilă numai în cazul când există „informații certe despre readaptarea socială a condamnatului” (art.729) [9]. Readaptarea socială este reglementată și în alte norme procesual penale – art.720-4, 721-1 etc. Prin urmare, legiuitorul francez pune accentul pe resocializare în calitate de scop al pedepsei. Din aceste considerente, în legislația penală și-au găsit apariția noi categorii de privațiune de libertate (privațiunea de libertate la domiciliu, la locul de muncă), institutul probațiunii și altele. Totuși, legiuitorul francez trece sub tăcere care ar fi scopurile de aplicare a unor asemenea categorii de pedepse cum este detențiunea pe viață, amenda în mărimi foarte mari.

Putem concluziona că legislația penală franceză actuală uneori încearcă să conjuge ideile neoclasicismului, atunci când consideră de cuviință să aplice pedepse grave pentru comiterea unor infracțiuni de aceeași gravitate cu pedeapsa, astfel încât scopul de resocializare a condamnatului este trecut pe planul doi, urmărindu-se tendința de răsplată. Alteori însă ideile principiale ale școlii apărării sociale constituie scopul primordial al pedepsei. De exemplu, în domeniul delictelor au fost reduse pedepsele pe termen îndelungat, considerându-se că aplicarea acestora nu este eficientă; din contra, condamnatul, fiind detașat de familie, procesul de muncă, calificarea profesională etc., se reinstalează cu greu în societate.

Codul penal polonez din 1997, în capitolul care prevede regulile despre aplicarea pedepselor și măsurilor juridico-penale, nu definește conceptul de pedeapsă, însă vorbește despre „scopurile preventive și de educare” ale pedepsei, care pot fi „realizate în raport de condamnat și de necesitățile în domeniul formării unei conștiințe juridice în societate” (art. 53) [10].

În cadrul aplicării pedepsei unui minor, instanța trebuie, în primul rând, să țină cont de scopul de a educa condamnatul (art. 54) [11].

Codul penal german nu explică esența noțiunii de pedeapsă, doctrina însă pune pedeapsa în funcție de scopurile acesteia. Astfel, în doctrina germană în problema scopurilor pedepsei se confruntă două curente privind teoria pedepselor: *absolut* și *relativ*.

Potrivit primului curent, scopul primordial al pedepsei este răsplata pentru răul cauzat. Acesta este scopul absolut al pedepsei, alte scopuri decât acesta nu trebuie puse în sarcina pedepsei. Părtașii celui de-al doilea curent consideră drept scop prioritar al pedepsei prevenirea comiterii de noi infracțiuni prin metoda intimidării.

Sunt atestate și teorii mixte privind pedeapsa, acestea constituind, de fapt, nucleul actualei teorii a pedepselor. În comentariile la Codul penal german se enunță că scopul pedepsei este de „a revanșa încălcarea de drept și, totodată, de a intimida răufăcătorul și, în general, orice persoană de a comite ulterior încălcări de drept”. Aici, în calitate de scopuri principale ale pedepsei se afirmă de acum răsplata și intimidarea.

În general însă, pedeapsa constituie o consecință juridică normată a unei fapte infracționale săvârșite cu vinovăție [12].

În concluzie trebuie de reținut că esența și natura pedepsei, dezvăluirea scopurilor acesteia constituie, în majoritatea statelor, obiect de cercetare al doctrinei juridico-penale. Rare cazuri când legislația penală stabilește definiția și scopurile pedepsei penale; de cele mai dese ori, acestea fie că sunt menționate în treacăt, fie că, în general, nu există referințe asupra lor. Totuși, este unanim recunoscut că pentru asigurarea realizării scopurilor pedepsei este invocat sistemul de pedepse, în majoritatea cazurilor reglementat normativ.

Referințe:

1. Bulai C., Filipaș A., Mitrache C. Drept penal român. Curs selectiv pentru licență. - București: Press Mihaela, 1997, p.140.
2. Курс уголовного права. Часть Общая. Том 2. - Москва: Зерцало, 1999, с.340.
3. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии. Часть Общая. - Москва: Юридическая литература, 1991, с.178.
4. Курс уголовного права, с.341.
5. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): Сборник законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина. - Москва: Зерцало, 1999, с.77.
6. Ibidem, p.98.
7. Никифоров Б.С., Решетников Ф.М. Современное американское уголовное право. - Москва, 1990, с.71.
8. Ансель М. Новая социальная защита. - Москва, 1970, с.267-268.
9. Уголовно-процессуальный кодекс Франции. - Москва: Юридический колледж МГУ, 1996.
10. Уголовный кодекс Республики Польша / Под общей редакцией Кузнецовой Н.Ф. - Минск: Тесей; 1998, с.22.
11. Ibidem, p.22.
12. Крылова Н.Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран. - Москва: Зерцало, 1998, с.150.

Prezentat la 15.03.2007